

міра» [8, с. 17] й понині може вважатися онтологічною матрицею будь-якого права, у тому числі й сучасного українського.

Періандру з Коринфа (627–588 рр. до н.е.) належить сентенція: «Карай не тільки за проступок, але й за намір» [1, с. 94], актуальна й сьогодні, та згідно з якою не тільки дії, але й наміри їх вчинити тягнуть за собою певні наслідки (покарання). Так, відповідно до чинного Кримінального кодексу України злочини бувають закінченими і незакінченими (ст. 13), останні ж поділяються на готування до злочину (ст. 14) та замах на злочин (ст. 15).

Отже можна стверджувати, що українське право не тільки приналежне до західної правової традиції з витоками в елліністичному світі, воно і по сьогодні використовує нормативні формули, закладені ще давньогрецькими «семи мудрецами», які жили задовго до Сократа, Платона й Аристотеля.

Список використаних джерел

1. Диоген Лазертский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / АН СССР, Институт философии. Москва: Мысль, 1979. 620 с.

2. История античности: в 2 т. Т. 1: Древняя Греция. М.: Правда. 1989. 624 с.

3. Платон. Полное собрание сочинений в одном томе. Москва: Альфа-книга, 2020. 1311 с.

4. Аристотель. Политика. Афинская полития. М.: Мысль, 1997, 271–343 с.

5. Меленко С. Г. *Давньогрецькі витоки української філософсько-правової думки* : монографія. Чернівці : Технодруk, 2013. 432 с.

Василевська Тетяна Едуардівна,
професор кафедри публічного управління
та публічної служби Національної академії
державного управління при Президентові
України, доктор наук з державного
управління, професор

ЕТИКА ПУБЛІЧНОГО СЛУЖБОВЦЯ: ДИЛЕМНІСТЬ ПРАВОВОГО ТА МОРАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У підтримці етики публічного службовця можуть бути задіяні як інституціональні засоби, так і особистісна моральнісна саморегуляцію публічних службовців.

Нині дослідники констатують «часткову інституціоналізацію» суспільної моралі, яка виявляється в тому, що мораль: 1) вибірково санкціонує механізми правового регулювання і політичного прийняття рішень; 2) втілюється в системі спеціалізованих кодексів, що підтримуються авторитетом спільнот різного типу: територіальних,

професійних, пов'язаних з участю індивідів в діяльності організації тощо (А. Прокоф'єв).

Інституціональні норми, що унормовують поведінку людей в межах соціального інституту, виникають із моральних норм, звичаїв, традицій, однак на відміну від останніх відзначаються тісною взаємопов'язаністю, свідомою розробкою й фіксацією, існуванням всередині інституту групи людей, які слідкують за їх дотриманням. Д. Норт виділяє три головні складові у складі інститутів: а) неформальні обмеження (традиції, звичаї, соціальні умовності); б) формальні правила (конституції, закони, судові прецеденти, адміністративні акти); в) механізми примусу, що забезпечують дотримання правил (суди, поліція і т.д.).

Можна стверджувати, що для етики публічного службовця інститути здійснюють значимі функції координації діяльності службовців, запобігання зловживанням, здійснення суспільного контролю, реалізації «етичної програми» держави, законодавчої підтримки вимог етики публічного службовця, соціального, правового й морального захисту бюрократії, забезпечення виконання нею вимог професії.

Законодавство в системі етичної інфраструктури публічної служби – це сукупність законів, у яких фіксуються чіткі критерії поведінки публічних службовців. Правова система має створювати основу для здійснення управління, розслідування, дисциплінарних заходів і судового переслідування.

Визнано, що для унормування етичної складової діяльності публічних службовців, особливу вагу має кримінальне законодавство та законодавство з публічної служби, закони про механізми вирішення конфліктів інтересів, правила поведінки публічних службовців тощо. Так, кримінальне законодавство має не лише послаблювати мотивацію до аморальних дій, але більш жорстко карати за такі професійно-етичні порушення як, скажімо, корупція. У законодавстві з публічної служби (у тому числі й в етичних кодексах) важливо, щоб визначалася вагомість етики публічного службовця як складової професіоналізму чиновників, були описані основні цінності та норми їхньої діяльності, зафіксовані процедури нагляду, проведення розслідувань і застосування покарань щодо професійно-етичних порушень. Виявлено, що закони щодо вирішення конфліктів інтересів мають чітко позначити відповідальність за участь і бездіяльність у процесі конфлікту інтересів, терміни та процедури подання заяви публічного службовця про існування такого конфлікту, прописати механізми управління конфліктами інтересів і визначити органи, які будуть цим займатися.

Мораль, так само як право, наголошує на необхідності дотримання норм поведінки, але така необхідність істотним чином відрізняється від примусовості. Примус до моральності знецінює її як розумне самопокладання та самообмеження.

Як зазначають А. Фернхем і П. Хейвен, якщо люди не довіряють один одному, вони можуть співробітничати лише в рамках системи

формальних правил і регламентацій, які потребують постійного переписування, узгодження, відстоювання у суді та забезпечення виконання, іноді примусового. А для людей, які об'єднанні спільними етичними цінностями, моральним консенсусом і довірою, не потрібна детальна контрактно-правова регламентація їх відносин [2, с. 53, 55].

Визначення основних правил поведінки чиновництва – це проблема і правова, і моральна. Проте змішання суттєво різних способів регуляції та регламентації на публічній службі може призвести або до «тоталітарних» настанов, коли право перебиратиме на себе функції моралі, або ж до анархізації дій публічних службовців – у разі пріоритетності моральної регуляції і нехтування правовою.

Загалом, перебирання мораллю функцій права веде до суб'єктивізму, волюнтаризму, втрати однієї із основних ознак права – формальності. Перебирання правом на себе функцій моралі спричиняє моральні кризи, «атрофію моральних м'язів» суспільства. К. Поппер попереджає: прийняття вимоги розширити правову сферу (тобто сферу норм, які нав'язуються державою) за рахунок сфери власне моралі (тобто норм, що встановлюються не державою, а власним моральним рішенням, нашою совістю), означало б кінець моральної відповідальності особистості, послугувало б руйнуванню, а не вдосконаленню моралі. Тому непринятною є теза про те, що чиновники повинні турбуватися про моральність громадян та використовувати свою владу не стільки для захисту свободи громадян, скільки для контролю за їх мораллю [1, с. 152].

Публічні службовці іноді потрапляють в досить складні ситуації дилемності правового та морального регулювання, конфлікту між вимогами права та вимогами моралі, оскільки положення законів не завжди являються погодженими з моральними вимогами. В даних обставинах демонструвати власною поведінкою і відданість законам, і дотримання моральнісних принципів для чиновника виявляється утрудненими, він стоїть перед необхідністю неоднозначного морального вибору. Важливими факторами вирішення таких дилем є моральна зрілість і підготовленість представників бюрократії до цього вибору.

Право неспроможне регулювати всі сторони діяльності чиновництва, ряд порушень мають суто етичний характер, оскільки вони не заборонені законом, однак підривають довіру суспільства до влади. В полі міжособистого професійного спілкування право нездатне стояти на заваді грубості, нахабству, лестошам, апломбу тощо. Сфера права обмежується оцінкою вчинених дій, мораль же оцінює і вчинки, і помисли працівників. Таким чином моральні (та професійно-етичні) настанови на публічній службі мають значно ширший, ніж правові норми, ореол впливу. Проте етична регуляція повинна працювати не тому, що закони не працюють, або їх не існує, у неї є власна специфіка влаштування суспільних відносин.

Список використаних джерел

1. Поппер К. Открытое общество и его враги : В 2 т. ; [пер. с англ. под ред. В. Н. Садовского]. – М. : Феникс, Междунар. фонд «Культурная инициатива», 1992. – Т. 1. – 1992. – 448 с.
2. Фернхем А. Хейвен П. Личность и социальное поведение; пер. с англ. Н. Мальгиной. – СПб. : Питер, 2001. – 368 с.

Васюта Юлія Володимирівна,

здобувач ступеня вищої освіти магістра
навчально-наукового інституту № 1 Національної
академії внутрішніх справ;

Павлишин Олег Володимирович,

професор кафедри філософії права та юридичної
логіки Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

СУТНІСТЬ, СИСТЕМА І ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЦІННОСТЕЙ У ПРАВІ

Як відомо, проблема цінностей була і залишається предметом досліджень багатьох мислителів у різні епохи, а тому цілком закономірно, що нею цікавляться і вчені-гуманітаристи, які працюють у сфері правового пізнання. Зважаючи на перехідний період у державному будівництві України, вивчення правових цінностей набуває особливої актуальності на сучасному етапі розвитку вітчизняної правової системи.

Система правового регулювання містить у собі різноманітні цінності, норми, оцінні критерії, соціальні інститути. Загальновизнано, що правові цінності й оцінки мають регулятивне значення. Однак їм не можна дати точного і вичерпного пояснення, не вдаючись до розгляду понять аксіології.

Поняття «цінності» вперше систематично розглянуте у філософії І. Канта, який протиставив сферу моральності (волі) сфері природи (необхідності). Цінності самі по собі не мають буття, у них є тільки значущість; вони суть вимоги, звернення до волі, мети, поставленої перед нею. В історії філософії варто звернути увагу на декілька підходів в обґрунтуванні цінностей. Наприклад, представники баденської школи неокантіанства стверджували, що загальні цінності породжує «чиста воля», носієм якої є надіндивідуальна воля, а не індивідуальний суб'єкт. В. Вундт, Ф. Йодль, Ф. Пауельсон вважали почуття (і відповідно цінності) чимось суб'єктивним. На противагу цьому Брентано і М. Шелер намагалися довести об'єктивний характер самого почуття і загальнозначущість та об'єктивність цінностей. За Віндельбандом, цінностями визнаються Істина, Добро, Краса, а наука, правопорядок, мистецтво і особливо релігія розглядаються як цінності – блага культури, без яких людство не може існувати. У ХХ ст. аксіологічну проблематику активно розробляли представники феноменології, герменевтики, екзистенціалізму, теорії соціальної дії.